

ЮВІЛЕЇ

Олександр Астаф'єв

•

СВІТ ЯК СТАН ДУХУ

Минуло 100 років від дня народження визначного чернігівського історика, публіциста, тюрколога, активного громадського діяча Василя Васильовича Дубровського.

Василь Дубровський народився 19 травня 1897 у передмісті Чернігова — Лісковичі. Навчався у Чернігівській духовній семінарії, у 1915—1919 рр. у Ніжинському історико-філологічному інституті ім. кн. Безбородька. Як здібного молодого спеціаліста його хотіли залишити професорським аспірантом при кафедрі історії України. Наведу цікавий документ — заяву відомого історика Григорія Максимовича (до Конференції інституту), що зберігається в особовій справі Василя Дубровського у Ніжинському філіалі Чернігівського обласного державного архіву;

«До Конференції Інституту кн. Безбородька доцента Г. О. Максимовича

ЗАЯВА

В. В. Дубровський, який щойно закінчив інститут, за час перебування у ньому виявив велику працездатність, рідкісну акуратність і увагу при виконанні своїх праць, а також неабиякі здібності і живу цікавість до наукових занять. Останні два роки він багато займався вивченням історії України, результатом його занять є вдале і цілком самостійне дослідження «Данило Апостол і його гетьманство» (детальний звіт про нього я подав конференції окремо). Крім цього, він працював також в архіві Чернігівського губернського правління над рукописами XVIII ст., що стосуються історії України; на їх основі він склав дуже цікавий реферат про військові сили в епоху керівництва Україною гр. Рум'янцева-Задунайського і зачитав його на практичних заняттях з історії України.

Визнаючи, що з п. Дубровського може вийти корисний і працелюбивий вчений, пропоную Конференції порушити клопотання про те, щоб його залишили при Київському Університеті св. Володимира професорським стипендіатом для підготовки до професорського звання по кафедрі історії України з призначенням йому державної стипендії, бо з матеріального боку він власними засобами не забезпечений.

Г. О. Максимович.
11.06.1919 р.»
(Ф. 1105, Оп. 1, Спр. 2283, с. 4—5).

За цією заявою з'явилися й інші.

«16 липня 1919 р.
№ 1124

Тов. Народному Комісареві Освіти УРСР

Василь Васильович Дубровський, який цього року закінчив курс наук Історико-філологічного інституту, ще студентом виявив живий інтерес до науки, видатне працелюбство і великі здібності і подав, закінчуючи Інститут, своєму керівникові професору Максимовичу цінне у науковому відношенні, позначене характером самостійності дослідження під назвою «Данило Апостол і його гетьманство».

З цієї причини конференція Інституту постановила просити Вас, тов. Комісар, залишити Дубровського при Київському Університеті св. Володимира як стипендіата для підготовки до професорського звання по кафедрі української історії, що доводжу до Вашого відома, будучи певним, що Ви не відмовите конференції у затвердженні її постанови.

В. о. директора П. Тихонравов
Вчений секретар проф. В. Новодворський»
(Ф. 1105, Оп. 1, Спр. 2283, с. 6).

Цей же документ за № 1130 18 липня ц. р. було знову надіслано Народному Комісареві Освіти, а 24 жовтня 1919 року його ж таки (за № 1494) було відправлено Кураторові Київського Навчального Округу. Листування тривало, а здібний студент потрапити до Київського університету не міг.

У «верхи» пішла ще одна заява:

«27 квітня 1920 р.
№302

Тов. Народному Комісареві
Освіти УРСР

Конференція інституту ще в липні (16-го і 18-го) минулого 1919 р. за №№1124 і 1130 клопотала перед Наркомом Освіти про залишення при Київському університеті як стипендіатів для підготовки до професорського звання випускників 1919 р. Василя Васильовича Дубровського і Миколу Неоновича Петровського, першого — по кафедрі української історії, а другого — по кафедрі російської історії, але одержала у відповідь на це клопотання лише повідомлення про те, що документи надіслано для згоди тов. Комісареві Ніжинського Інституту. Події, що відбулися після цього, тимчасове торжество на Україні — контрреволюції — призупинили розгляд Наркомом освіти даної справи. Вона залишається до цього часу не вирішеною. Тому конференція, що засідала 17-го квітня, постановила відновити перед урядом клопотання з даного питання, щоправда, з тією різницею, що тепер вона просить залишити Дубровського і Петровського не при Київському університеті, а при Ніжинському Інституті, з призначенням кожному з них стипендій.

В. о. директора проф. П. Тихонравов».
(Ф. 1105, Оп. 1, Спр. 2283, с.7—8).

Такий же документ за № 1102 було знову надіслано Народному Комісареві України 11 листопада 1920 року.

Є ще в особовій справі В. Дубровського записка такого змісту:
«М. Г.!

Покірко прошу повідомити, у якому стані зараз моя справа у зв'язку з прикомандируванням мене до Київського університету: чи відповів що-небудь університет, і що саме, чи, може, конференція проф. Інституту справу як - небудь перевірила?

Василь Дубровський.
Чернігів, вул. Іллінська, буд. 2.»
(Ф. 1105, Оп. 1, Спр. 2283, с. 14).

Хто такий «М. Г.» — з'ясувати не вдалося. Чи одержав Василь Дубровський яку-небудь відповідь — теж невідомо. Все закружляло у вихорі подій. Ніжинський історико-філологічний інститут так і не став університетом, хоча ще напередодні падіння уряду гетьмана П. Скоропадського (а він, як відомо, зрікся влади 14 грудня 1918 р.) уряд ухвалив універсал про надання йому і Кам'янець-Подільському учительському інституті статусу університету, останній, як Відомо, таки став ним і його ректором було обрано відомого вченого професора Івана Огієнка. У 1922 році Інститут кн. Безбородька було перейменовано у Ніжинський Інститут Народної Освіти. Миколу Неоновича Петровського залишили в аспірантурі при Ніжинському ІНО, і він, незважаючи на всі підступи долі і звинувачення в «націоналізмі», став усевітньо відомим ученим і був удостоєний звання члена-кореспондента АН УРСР.

А як склалася подальша доля Василя Дубровського?

Аспірантуру він закінчив у Харкові, при Науково-дослідній кафедрі історії української культури, де під керівництвом акад. Дм. Багалія написав, а в 1925 році захистив дисертацію «Селянські, рухи на Україні після 1861 р.».

У 1920—1925 рр. викладав історію у Чернігівському, у 1925—1928 у Харківському ІНО. Із 1929 посилено займався тюркологією: був слухачем сходознавчого семінару при Музеї Азії Російської Академії Наук у Ленінграді, у 1930—1933 рр. — співробітник Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства, брав участь у складанні українсько-азербайджанського словника (що так і не вийшов).

Професор В. Дубровський працював в історичній секції ВУАН, був інспектором охорони пам'яток культури в Управлінні наукових установ (1925—1929), відповідальним секретарем Шевченківського комітету (1925—1933), відповідальним секретарем Центральної Комісії увічнення пам'яті М. Коцюбинського (1926—1933), головою історичної секції Харківського наукового товариства (1925—1929 рр.).

У листопаді 1933 року проф. В. Дубровського заарештували й обвинуватили в «українському буржуазному націоналізмі» і на 5 років запроторили у забайкальський БАМЛАГ (на ст. Урульга), у якому він пробув з червня 1934 по червень 1939/ Звільнившись з концтабору, проф. В. Дубровський поступив у докторантуру при Інституті історії Академії наук СРСР, але невдовзі через «в'язниче» минуле його звідти звільнили.

Із 1941 року він — голова Харківського товариства «Просвіта», професор Харківського університету. У 1942 р. газета «Краківські вісті» подала таку інформацію: «Харківський університет відновив свою роботу. Всі п'ять університетів розгорнули від жовтня свою науково-дослідну роботу... 15 жовтня розпочав серію наукових 'рефератів історико-філологічний факультет. Доцент Микола Оглоблін прочитав одну зі своїх студій з історії української літератури XVII ст. «Тератургіма» Атанасія Кальнофійського. На чергових засіданнях відчитали праці: В. Дубровський — «Богдан Хмельницький в Туреччині»... Ю. Шевельов — «Генега називного речення в українській мові...» («Краківські вісті», 1942, 29 грудня). І М. Оглоблін, і В. Дубровський, і Ю. Шевельов — усі троє опинилися на еміграції, усі троє сьогодні всесвітньовідомі вчені. В. Дубровський спершу жив у Німеччині, а в 1956 році переселився у США, у м. Річмонд (Вірджінія).

Науково-творчу діяльність проф. В. Дубровського умовно можна поділити на два періоди: працю на рідній Україні (1928—1943) і на еміграції (1943 — 1966).

На Україні вийшли такі його книги: «Селянські рухи на Україні після 1861 р.» (ДВУ, 1928, т. 1); «Нариси з історії Чернігівської Троїцько-Іллінської друкарні в першій половині XIX ст.» (Київ, 1928); «Музеї на Україні» (ДВУ, 1929); «Перша фабрика на Україні» (ДВУ, 1930); «Історично-культурні заповідники та пам'ятники України» (ДВУ, 1930); «Життя й діла Феодосія Углицького (Полоницького)» (ДВУ, 1930); «З побуту українських монахів другої половини XVIII ст.» (ДВУ, 1930). У зв'язку з арештом проф. В. Дубровського ряд його прийнятих до друку книг та історичних нарисів були конфісковані ДПУ і пропали: серед них, зокрема, такі праці, як «Поміщики і кріпаки на Україні» (12 друк, арк.), «Народи СРСР. Етнографічний і статистично-історичний огляд» (10 друк, арк.), «Український глек» (3 друк, арк.), «Данило Апостол і його гетьманство» (у 3-х т.), «Акти про кріпаків» (у 2-х т.), «Богдан Хмельницький і Туреччина» (5 друк, арк.), книга нарисів про українських політичних діячів (8 друк, арк.), підручник з турецької палеографії (3 друк, арк.), «Автоспомини» (у 7-ми т.) тощо. Крім цього, слід згадати численні статті та рецензії, друковані упродовж 1927 - 1933 рр. у періодиці.

Не можна обійти його переклади з турецької. Побачили світ: Реїфік Халід «Ятик Еміне» (ЛІМ, 1931), Омар Сейф Еддін «Оповідання» (РУХ, 1932), «Якуб Кадрі - Нур Баба» (РУХ, 1933) та ін.

Серед найважливіших праць, що вийшли на еміграції під його прізвищем та псевдонімами (В. Черногай, І. Захаревський-Лісковицький, В. Лісковицький, Історик, Іллінський тощо), слід назвати «Архів Пульхерії Івановни» («Записки Укр. Істор. Філол. Т-ва», Прага, т. V, 1944), «Батько Нестор Махно — український національний герой» (Герсфельд, 1945), «Україна й Крим в історичних взаєминах» (Женева, 1946), «СССР як федерація» (Женева, 1946), «Матеріали для історії нової української еміграції» (Женева, 1947, ч. 1) та ін. Багато статей та розвідок розпорощено по різних емігрантських періодичних виданнях.

В. Дубровський був дійсним членом Празького Українського Наукового Товариства, НТШ та УВАН.

На еміграції розквітнув його іскрометний публіцистичний талант. Він редагував кілька часописів: «Короткі вісті», «Український селянин», постійно співпрацював у часописі проф. Є. Онацького «Наш клич» (Буенос - Айрес), турецькому журналі «Дергі» тощо.

Серед його найважливіших публіцистичних творів книги і брошури «Хочемо одного — бути вільними!» (Женева, 1947), «На чужині» (Корнберг, 1948), «2-ий Відділ БАМЛАГу у ГПУ-НКВД» (Нью-Йорк, 1965), серії статей «Через 20 років» та «Листи переміщеного спостерігача», вміщені у «Нашому кличі», спогади про ніжинських професорів М. Петровського, Г. Максимовича, В. Ляскоронського, популярно-історичні, релігійні та літературознавчі статті у різних виданнях, низка розвідок з тюркології та перекладів з турецької. Багато праць В. Дубровського залишилися у рукописах і чекають на свого видавця.

Мав рацію Лев Биковський: основними мотивами всесторонньої діяльності й творчості В. Дубровського впродовж цілого життя були палка любов до України, своєї поневоленої Батьківщини й одночасно неустаюча ненависть до Москви, яка його «не забувала» до останніх років його терпкого життя...

Помер проф. Василь Дубровський на 69-му році життя, 23 квітня 1966 року у м. Річмонд (Вірджинія, США).